

ЛІТВІНОВА

Ірина Феофанівна
irina_litvinova@ukr.net

УДК 364.632(045)

ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУк.ю.н., доцент,
Національний авіаційний
університет (юридичний
факультет)IMPLEMENTATION OF STATE POLICY
IN THE FIELD OF PREVENTION AND
RESPONSE TO DOMESTIC VIOLENCE

КОВАЛЬОВА

Вікторія Олександрівна
vikovaleva97@gmail.comстудент, Національний
авіаційний університет
(юридичний факультет)*LITVINOVA Iryna Feofanivna – PhD in Law, Associate Professor, National Aviation University (Faculty of Law)**KOVALOVA Viktoriia Oleksandrivna – student, National Aviation University (Faculty of Law)*

У статті проаналізовано виконання державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Встановлено, що протидія та запобігання домашньому насильству здійснюється за допомогою широкого кола засобів, які забезпечуються державою. Визначено, що за вчинення домашнього насильства може наставати кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність, крім того, законодавством передбачені основні та спеціальні заходи протидії домашньому насильству. Запропоновано, що для подолання проблеми домашнього насильства, необхідно запровадити ефективну систему запобігання та попередження цього виду насильства, що має будуватися на таких елементах: 1) профілактика; 2) надання захисту і допомоги жертвам; 3) притягнення кривдників до відповідальності.

* * *

В статье проанализировано выполнение государственной политики в сфере предотвращения и противодействия домашнему насилию. Установлено, что противодействие и предотвращение домашнего насилия осуществляется с помощью широкого круга средств, которые обеспечиваются государством. Определено, что за совершение домашнего насилия может наступать уголовная, административная и гражданско-правовая ответственность, кроме того, законодательством предусмотрены основные и специальные меры противодействия домашнему насилию. Предложено, что для решения проблемы домашнего насилия, необходимо ввести эффективную систему предотвращения и предупреждения этого вида насилия, которая должна строиться на таких элементах: 1) профилактика; 2) предоставление защиты и помощи жертвам; 3) привлечение обидчиков к ответственности.

* * *

Introduction. The provisions of national law indicate that state policy in the field of prevention and counteraction to domestic violence is one of the priorities of the state legal policy of Ukraine.

The purpose of the paper is as follows: to review on the basis on legislation provisions the implementation of state policies in the field of preventing and combating domestic violence, by improving the forms of protection and assistance for victims of domestic violence.

Results. In Ukraine domestic violence is not a purely family affair, since the state has established an effective mechanism for combating and preventing domestic violence; is defined a list of actors authorized to take appropriate measures. Subjects of administrative and legal response to domestic violence are the empowered state authorities, executive and local self-government bodies and their structural subdivisions, citizens' associations, enterprises, institutions and organizations, as well as individuals - citizens of Ukraine, foreigners, and stateless. It can be stated that currently in Ukraine there is a rather broad system of providing protection and assistance to domestic violence victims, which is aimed at securing the rights and legitimate victims' interests of such violence, providing them with effective assistance and protection, preventing recurrence of domestic violence in the future. Domestic violence is counteracted and prevented through a wide range of state-provided means. Criminal, administrative and civil law responsibility may be imposed for the commission of domestic violence, furthermore the legislation provides for basic and specific measures to counter domestic violence.

Conclusions. To overcome the problem of domestic violence, it is necessary to introduce an effective system of avoidance and prevention of this type of violence, this system should be based on the following elements: 1) prevention; 2) providing protection and assistance to victims; 3) bringing the perpetrators to justice. However, in our opinion, the solution to the preventing and combating domestic violence problem is possible only by joining forces of public and state structures, mass media, educational and medical institutions, national communities, etc.

Ключові слова: домашнє насильство, запобігання домашньому насильству, протидія домашньому насильству

Ключевые слова: домашнее насилие, предотвращение домашнего насилия, противодействие домашнему насилию

Keywords: domestic violence, domestic violence prevention, counteraction to domestic violence

ВСТУП

Домашнє насильство як наслідок численних соціальних протиріч утворює суттєві проблеми для стану психічного, фізіологічного, морально-етичного та культурно-духовного здоров'я суспільства. Масштабність цього явища, його причини та умови, високий ступінь латентності обумовлюються тим, що повна інформа-

ція про факти домашнього насильства не надходить до правоохоронних органів через приховування членами родини фактів домашнього насильства. Насильство у сім'ї є серйозною проблемою, яка потребує об'єднання зусиль державних органів, громадських та міжнародних організацій, науковців та практиків.

Положення національного законодавства свідчать,

що державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є одним із пріоритетів державно-правової політики України, оскільки, дбаючи про сім'ю, нація дбає про своє майбутнє, тому вивчення означеної проблеми, з урахуванням усіх особливостей сьогодення, зумовлює актуальність цієї теми.

Тема запобігання та протидії домашньому насильству була предметом досліджень таких науковців і практиків: С.О. Павлиш, Г.В. Герасименко, В.В. Пивоваров, А.В. Ілліна, Д.І. Яїцька, М. Євсюкова, Т. Миронюк, О.Г. Предместніков, Т.М. Малиновська, О.Е. Бабенко, М. Легенька, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, К.І. Кучерук, Ю.С. Лимаренко, Т.В. Циганчук, Д.Д. Лях, А. М. Бабенко, К.С. Босак та інші.

МЕТОЮ статті є те, щоб на основі аналізу положень законодавства розглянути виконання державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, вдосконалюючи форми захисту та допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети і завдань, забезпечення достовірності отриманих результатів та висновків використано систему методів наукового пізнання. Діалектичний метод сприяв розгляду і дослідженню державної політики України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Використання соціологічного та статистичного методів сприяло узагальненню юридичної практики, аналізу емпіричної інформації, пов'язаної з темою статті. Формально-юридичний метод застосовано під час дослідження нормативних джерел та інші. Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення практики застосування чинного законодавства, довідкові та аналітичні видання тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Прагнення до побудови в Україні громадянського суспільства і правової держави створило принципово нову ситуацію щодо забезпечення захисту від домашнього насильства.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидії домашньому насильству» на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують: 1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства; 2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування; 3) організацію і проведення серед населення, в т.ч. серед дітей та молоді, інформаційних кампаній для запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків; 4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, в т.ч. стосовно дітей; 5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання

завдань у сфері запобігання домашньому насильству, зокрема, формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед, постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки домашнього насильства, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; 6) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і суддів [1].

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству, враховують природу домашнього насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема, на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки домашнього насильства, що призводять до порушення прав людини. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема, якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей [1, ч. 2-3 ст. 19].

Серед основних заходів, що має забезпечити держава для запобігання домашньому насильству, Стамбульська конвенція називає: 1) забезпечення систематичного навчання фахівців, які перебувають у тісному контакті з жертвами такого насильства; 2) проведення кампаній щодо підвищення обізнаності з питань насильства стосовно жінок та домашнього насильства, формування «нульової толерантності» у суспільстві до будь-яких проявів такого насильства; 3) включення тем стосовно проблематики домашнього насильства, рівності та недискримінації, ненасильницького розв'язання конфліктів у сімейних та міжособистісних відносинах у освітні матеріали на всіх рівнях освіти; 4) визнання та підтримка важливої ролі неурядових організацій, а також залучення медіа-простору та приватного сектору для протидії стереотипним уявленням про сімейні ролі та обов'язки, формування поваги до членів своєї сім'ї та близьких осіб; 5) впровадження системи програм для кривдників, які мають бути двох видів – для осіб, які вчинили домашнє насильство, та осіб, які вчинили статеві злочини. Вони мають проводитись досвідченими фахівцями, які пройшли належну підготовку. Значущість таких програм значно зростає в умовах країн, де відбувається збройний конфлікт, адже особи, що повертаються із зони конфлікту, потребують реабілітації та психологічної підтримки [2, с. 10].

Для послідовного запобігання домашньому насильству в Україні вже здійснено низку конкретних кроків, а саме: 1) створено цілодобову загальнодерж-

жавну «гарячу лінію» за якою жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі факти; 2) надаються послуги мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги; 3) сформовано підрозділи Національної поліції з протидії домашньому насильству під назвою «Поліна»; 4) налагоджено роботу притулків та кризових центрів для перебування жертв домашнього насильства; 5) організовано діяльність кабінетів медичної допомоги для жертв домашніх зґвалтувань та інші [3].

Як зазначає К.І. Кучерук, нині в Україні протидія домашньому насильству забезпечується широким колом взаємопов'язаних державно-правових, політичних, економічних, організаційних заходів. За кожний з видів насильства передбачена різна правова відповідальність: кримінальна, адміністративна та цивільно-правова. Законом передбачені як основні так і спеціальні заходи протидії домашньому насильству [4, с. 102].

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до спеціальних заходів стосовно протидії домашньому насильству належать: 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника; 2) обмежувальний припис стосовно кривдника; 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників [1].

Ми погоджуємося з думкою В.В. Пивоварова та А.В. Ілліної, про те, що спеціальні заходи стосовно протидії домашньому насильству не є покараннями у розумінні Кримінального кодексу України. За своєю суттю це заходи, що дозволяють державним органам швидко відреагувати на факти домашнього насильства, припинити його скоєння та усунути загрозу їх повторення [5, с. 281].

Стосовно термінового заборонного припису, то він виноситься кривднику строком до 10 діб уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного скоєння. На основі цього припису на особу може бути покладено зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; заборонено вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборонено в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [1, ст. 25].

Обмежувальний припис виноситься судом на строк, що не може перевищувати один рік. Він може передбачати такі заходи: заборону перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; обмеження спілкування з постраждалою дитиною; заборону наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; заборону особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; або-

рону вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [1, ст. 26]. Суди у своїй практиці не завжди виносять позитивні рішення стосовно застосування обмежувальних заходів. Інколи вони відмовляють, тому що свою позицію стосовно необхідності застосування певних обмежувальних заходів до кривдника у суді ще потрібно довести [5, с. 283].

У разі видачі обмежувального припису стосовно кривдника, у ньому може бути визначено такі заходи тимчасового обмеження прав, як заборона перебувати в місці спільного проживання з постраждалою особою та заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання постраждалої особи. Обмежувальний припис видається на строк від 1 до 6 місяців [6, с. 108-109].

Одним з найбільш складних питань для практичного застосування положень про обмежувальний припис є сфера його застосування та співвідношення з іншими подібними інститутами. Після законодавчих змін Кримінальний кодекс України доповнено розділом XIII¹ «Обмежувальні заходи» (ст. 91¹), які за своєю сутністю є подібними до заходів обмежувального припису та підлягають застосуванню до особи, яка скоїла пов'язаний з домашнім насильством злочин, у разі призначення їй покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, або звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання [5, с. 283]. Обмежувальні заходи – це по суті аналогічні до обмежувального припису інститути, які підлягають застосуванню до особи, яка підозрюється або яка скоїла пов'язаний з домашнім насильством злочин, у разі призначення їй покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, або звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання. Натомість в інших випадках застосуванню підлягає обмежувальний припис [7].

Законодавством також передбачається взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи. Обов'язок з проведення цієї роботи покладено на Національну поліцію. На перший погляд, цей засіб впливу на кривдника не виглядає дієвим порівняно з приписами, але з погляду судового захисту постраждалої особи, той факт, що кривдник перебуває на профілактичному обліку може зіграти свою важливу роль під час розгляду питання стосовно винесення міри покарання або застосування до особи обмежень у вигляді обмежувальних приписів [5, с. 282-283].

Таким чином, наразі Україна декларує нетерпимість до проблеми домашнього насильства, визнає його суспільну небезпечність та за допомогою законодавства бориться з цим явищем.

В Україні домашнє насильство не є суто сімейною справою, оскільки державою запроваджено та працює ефективний механізм протидії та запобіганню домашнього насильства, визначило перелік суб'єктів, уповноважених здійснювати відповідні заходи. Суб'єктами адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства є наділені відповідними повноваженнями державні органи, органи виконавчої влади і місцевого самоврядування та їх структурні підрозділи, об'єднання громадян, підприємства, уста-

нови та організації, а також фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Можна констатувати, що в Україні нині існує доволі широка система надання захисту та допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, яка направлена на забезпечення прав та законних інтересів жертв такого насильства, надання їм ефективної допомоги та захисту, а також недопущення повторення домашнього насильства у майбутньому.

Протидія та запобігання домашньому насильству здійснюється за допомогою широкого кола засобів, які забезпечуються державою. За вчинення домашнього насильства може наставати кримінальна, адміністративна та цивільно-правова, крім того законодавством передбачені основні та спеціальні заходи протидії домашньому насильству.

Для подолання проблеми домашнього насильства, необхідно запровадити ефективну систему запобігання та попередження цього виду насильства, що має будуватися на таких елементах: 1) профілактика; 2) надання захисту і допомоги жертвам; 3) притягнення кривдників до відповідальності.

Отже, вітчизняне законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству зазнало суттєвих змін, в тому числі в частині криміналізації відповідальності за вчинення домашнього насильства. Однак, на нашу думку, рішення проблеми запобігання та протидії домашньому насильству можливо тільки шляхом об'єднання зусиль громадських і державних структур, засобів масової інформації, освітніх та медичних установ, національних об'єднань тощо.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практ. коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К.: Vaite, 2019. 288 с.
3. Насильство вдома і що з цим робити. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV>.
4. Кучерук К.І. Насильство у сім'ї – цивільно-правові аспекти. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круг-

лого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.

5. Пивоваров В.В., Ілліна А.В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 280-284.

6. Лимаренко Ю.С. Запобігання домашньому насильству: новели законодавства. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.

7. Простибоженко О. Заборонний і обмежувальний приписи: нові підходи у протидії домашньому насильству. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/167142_zaboronniy--obmezhuvalniy-pripisi-nov-pdkhodi-u-protid-domashnomu-nasilstvu.

References

1. On the Prevention and Countering of Domestic Violence. Law of Ukraine of 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (in Ukrainian)
2. Dudorov O.O., Khavroniuk M.I. Responsibility for domestic and gender-based violence (scientific and practical commentary on the novelties of the Criminal Code of Ukraine) / ed. M.I. Khavroniuk. Kyiv: Vaite, 2019. 288 p. (in Ukrainian)
3. Domestic violence and what to do about it. URL: <https://ukraine.unfpa.org/en/GBV>. (in Ukrainian)
4. Kucheruk K.I. Domestic Violence - Civil Aspects. Organizational and Legal Principles of Preventing Domestic Violence: Realities and Perspectives: Round Table Discussion, May 31, 2019 / Ed. O.P. Riabchynska. Zaporizhzhia: KPU, 2019. 174 p. (in Ukrainian)
5. Pyvovarov V.V., Illina A.V. Criminological analysis of legislation on prevention and counteraction to domestic violence. Comparative analytical law. 2018. № 1. pp. 280-284. (in Ukrainian)
6. Lymarenko Yu.S. Prevention of Domestic Violence: Legislative Novelties. Organizational and Legal Principles of Preventing Domestic Violence: Realities and Perspectives: Round Table Discussion, May 31, 2019 / Ed. O.P. Riabchynska. Zaporizhzhia: KPU, 2019. 174 p. (in Ukrainian)
7. Prostybozhenko O. Forbidding and restrictive prescriptions: new approaches in countering domestic violence. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/167142_zaboronniy--obmezhuvalniy-pripisi-nov-pdkhodi-u-protid-domashnomu-vazilstvu. (in Ukrainian)